

Overleg rond redelijke
aanpassingen op
school – Een leidraad

2019

unia.be

Overleg rond redelijke aanpassingen op school – Een leidraad

Leidraad voor het overleg rond redelijke aanpassingen in het kader van een gemotiveerd verslag of verslag

Inhoudstabel

Redelijke aanpassingen	4
Gelijke behandeling of voorkeursbehandeling?.....	6
Kwaliteitsvol inclusief onderwijs in het belang van het kind.....	6
Wanneer is een afweging van de proportionaliteit mogelijk?.....	7
1. <i>De beslissing van het CLB om een verslag af te leveren voor leerlingen die daarover nog niet beschikten .....</i>	<i>7</i>
2. <i>De inschrijving van een leerling met een verslag in een school voor gewoon onderwijs .....</i>	<i>7</i>
3. <i>De wijziging van de nood aan aanpassingen van een leerling met een verslag tijdens de schoolloopbaan ....</i>	<i>8</i>
Wat kan van de school verwacht worden?	9
Handelingsgericht diagnostisch proces.....	12
Organisatie van het overleg in het kader van een gemotiveerd verslag of verslag.....	13
Drie opeenvolgende stappen in het overleg	15
<i>Stap 1: rijke beeldvorming.....</i>	<i>15</i>
<i>Stap 2: noodzakelijke aanpassingen .....</i>	<i>19</i>
<i>Stap 3: afweging van de proportionaliteit.....</i>	<i>20</i>

Met deze leidraad wil Unia het CLB, de school en de ouders handvaten aanreiken om het overleg rond redelijke aanpassingen voor leerlingen met een gemotiveerd verslag of een verslag kwaliteitsvol te laten verlopen.

We baseerden ons hierbij op onze ervaring met het behandelen van onderwijsmeldingen en op diepgaande besprekingen van cases met medewerkers van centra voor leerlingenbegeleiding, pedagogische begeleidingsdiensten, ouders van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften en experts inclusie.

De leidraad beschrijft hoe de proportionaliteit van aanpassingen en het belang van het kind op een correcte manier kunnen besproken en beoordeeld worden. Zo wordt het gelijkkansendecreet gerespecteerd en kan het inschrijvingsrecht van leerlingen met een verslag in het gewoon onderwijs beter gegarandeerd worden.

Gemotiveerd verslag

Het gemotiveerd verslag beschrijft de sterktes en de specifieke onderwijsbehoeften van de leerling, naast de ondersteuningsbehoeften van de ouders en die van het schoolteam. De ondersteuningsbehoeften van het schoolteam worden geformuleerd in overleg met de leerling, de ouders en het CLB.

Het beschrijft de maatregelen die reeds werden genomen en motiveert dat deze maatregelen in combinatie met de voorziene ondersteuning nodig en voldoende zijn om de leerling binnen het gemeenschappelijk curriculum (GC) te laten participeren. Het beschrijft de ondersteuning die de school nodig heeft en de manier waarop de school voor buitengewoon onderwijs of het ondersteuningsnetwerk daaraan tegemoet kan komen.

Indien de ouders het gemotiveerd verslag niet ondertekenen, kan de ondersteuning enkel leerkrachtgericht en niet leerlinggericht ingezet worden.

Verslag

Indien het CLB, de school en de ouders na het doorlopen van een handelingsgericht diagnostisch proces in overleg besluiten dat het gemeenschappelijk curriculum verlaten wordt, maakt het CLB een verslag op dat toegang geeft tot het volgen van een individueel aangepast curriculum (IAC) in het gewoon onderwijs of tot het buitengewoon onderwijs.

Uit dit verslag moet blijken dat de fasen van het zorgcontinuüm werden doorlopen en dat de aanpassingen – waaronder remediërende, differentiërende, compenserende en dispenserende maatregelen – die nodig zijn om de leerling binnen het gemeenschappelijk curriculum te blijven meenemen, ofwel disproportioneel, ofwel onvoldoende zijn.

Bij onenigheid tussen ouders, school en CLB over de noodzaak of de inhoud van een verslag kan, op initiatief van één van de betrokken partijen, een beroep gedaan worden op de Vlaamse Bemiddelingscommissie.

Ook indien er een verslag wordt opgesteld kunnen de ouders kiezen voor het gewoon onderwijs.

Redelijke aanpassingen

Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften hebben recht op redelijke aanpassingen in elke fase van het zorgcontinuüm. Redelijke aanpassingen zijn altijd afgestemd op de specifieke en individuele ondersteuningsbehoeften van de leerling. Ze kunnen uiteenlopende vormen aannemen: aanpassingen aan de leerstof en aan de manier van leren, aanpassingen aan de school- en klasomgeving, aanpassingen aan wat de leerkracht doet in de klas, of aanpassingen ter ondersteuning van de leerling. Soms heeft één leerling meerdere aanpassingen nodig.

Zorgcontinuüm

Brede basiszorg

De school stimuleert de ontwikkeling van alle leerlingen vanuit een visie op zorg en tracht problemen te voorkomen door een krachtige leeromgeving te bieden, de leerlingen systematisch op te volgen en actief te werken aan het verminderen van risicofactoren en aan het versterken van beschermende factoren.

Verhoogde zorg

De school voorziet extra zorg onder de vorm van remediërende, differentiërende, compenserende of dispenserende maatregelen, afgestemd op de specifieke onderwijsbehoeften van bepaalde leerlingen.

Uitbreiding van zorg

De school zet de maatregelen uit de fase van verhoogde zorg verder en het CLB start een proces van handelingsgerichte diagnostiek op. Voor leerlingen in deze fase stelt het CLB een gemotiveerd verslag op waarin de nodige ondersteuning wordt beschreven. In samenspraak met de leerling en de ouders vertalen het schoolteam en het CLB deze ondersteuning vervolgens in concrete didactische en pedagogische maatregelen.

Individueel aangepast curriculum (IAC)

Een individueel aangepast curriculum is een curriculum waarbij leerdoelen op maat van de leerling met een verslag worden geformuleerd. De leerdoelen op maat van de leerling worden gekozen door de klassenraad in afstemming met de ouders.

(zie art. 3 van het decreet basisonderwijs en art. 3 van de Codex Secundair Onderwijs voor de decretale definities van de verschillende begrippen)

Een goede aanpassing voldoet zo veel mogelijk aan de volgende criteria:

- ✓ ze komt tegemoet aan de ondersteuningsbehoeften van de leerling,
- ✓ ze laat toe dat de leerling evenwaardig met de andere leerlingen onderwijs kan volgen (door op zijn of haar niveau deel te nemen aan dezelfde activiteiten, of door dezelfde leerdoelen te realiseren via andere activiteiten, of door individuele leerdoelen te realiseren),
- ✓ ze laat toe dat werken in de klas of zich verplaatsen binnen de school zo zelfstandig mogelijk verloopt, en
- ✓ ze garandeert de veiligheid en respecteert de waardigheid van de leerling.

Het recht op redelijke aanpassingen geldt voor alle schoolse activiteiten, binnen en buiten de school. Dus ook voor schooluitstappen en schoolreizen. En ook tijdens hun stage of tijdens het werkplekleren hebben leerlingen recht op redelijke aanpassingen. Net zoals ze dat recht later op de arbeidsmarkt zullen hebben.

Het recht op redelijke aanpassingen wordt gewaarborgd door het decreet van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkheids- en gelijkebehandelingsbeleid (het gelijkheidsdecreet). Met het decreet van 21 maart 2014 betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (het M-decreet) werd dit recht in 2014 verder verankerd in het decreet basisonderwijs en in de Codex Secundair Onderwijs.

Gelijkheidsdecreet

Het gelijkheidsdecreet verbiedt elke vorm van discriminatie in het onderwijs op grond van – onder meer – handicap, gezondheidstoestand en fysieke of genetische eigenschap. Ook intimidatie en het weigeren van redelijke aanpassingen voor leerlingen met een handicap worden als discriminatie beschouwd.

Er is sprake van intimidatie op grond van handicap in geval van ongewenst gedrag dat verband houdt met de handicap van de leerling en dat tot doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de leerling wordt aangetast en een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd.

Redelijke aanpassingen zijn concrete maatregelen, van materiële of immateriële aard, die de beperkende invloed van een onaangepaste omgeving op de participatie van een leerling met een handicap neutraliseren.

Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

Het recht op redelijke aanpassingen werd ook opgenomen in het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap dat in 2009 door België werd geratificeerd. Dit recht heeft – net als het recht om niet gediscrimineerd te worden op basis van een handicap – directe werking, wat wil zeggen dat particulieren zich op het Verdrag zelf kunnen beroepen voor een Belgische rechtbank, los van wat er in Belgische of Vlaamse regelgeving staat. Het recht op redelijke aanpassingen geldt bovendien onmiddellijk. Andere bepalingen met betrekking tot onderwijs – opgenomen in artikel 24 van het Verdrag – kunnen stapsgewijs gerealiseerd worden. Het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap doet geen nieuwe rechten ontstaan, maar verduidelijkt wat de rechten uit andere mensenrechtenverdragen betekenen voor personen met een handicap. Zo verduidelijkt artikel 24 van het Verdrag dat het recht op onderwijs – een recht dat al langer werd vastgelegd in andere mensenrechtenverdragen, zoals het Kinderrechtenverdrag – neerkomt op het recht op inclusief onderwijs voor elk kind in de nabijheid van de woonplaats. Dit vereist volgens het VN-Comité inzake de Rechten van Personen met een Handicap dat elke school inclusief onderwijs biedt.

De staten die het Verdrag hebben ondertekend engageren zich bovendien om een inclusief onderwijssysteem te waarborgen. Alleen zo kunnen staten het recht op onderwijs van personen met een handicap zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen verwezenlijken. Uit de totstandkoming van artikel 24 en uit *General*

Comment No 4 (aangenomen op 26 augustus 2016) bij dit artikel blijkt dat een inclusief onderwijssysteem enkel mogelijk is indien er geen twee aparte onderwijssystemen – gewoon en buitengewoon onderwijs – naast elkaar blijven bestaan.

(meer info: www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd)

Gelijke behandeling of voorkeursbehandeling?

Leerkrachten en directies hebben het er soms moeilijk mee om voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften uitzonderingen te maken, vanuit een bekommernis om iedereen gelijk te behandelen. Dit speelt vooral bij het evalueren.

Echter, het voorzien van redelijke aanpassingen bevoordeelt leerlingen niet. Redelijke aanpassingen zorgen er louter voor dat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften drempels kunnen overwinnen die zich voor de andere leerlingen niet stellen. Deze ogenschijnlijk ongelijke behandeling is dus net nodig om een werkelijk gelijke behandeling te verzekeren. Gelijke behandeling is gelijk behandelen wat gelijk is en ongelijk wat ongelijk is.

Toegepast op de evaluatie van leerlingen betekent het voorzien van een redelijke aanpassing (bijvoorbeeld het gebruik van een rekenmachine of spellingscorrectie) dat andere prestaties – en dus ook andere concreet-operationele doelen – gemeten worden. De gelijkheid situeert zich op het niveau van de ‘hogere’, achterliggende leerdoelen (bijvoorbeeld wiskundige vaardigheid in plaats van rekenvaardigheid, of tekstinzicht in plaats van technisch lezen).

Kwaliteitsvol inclusief onderwijs in het belang van het kind

Het recht op onderwijs is een mensenrecht dat verankerd ligt in verschillende internationale verdragen. Voor kinderen met een handicap betekent dit recht op onderwijs het recht op kwaliteitsvol inclusief onderwijs. Dat blijkt niet alleen uit het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, maar vloeit ook voort uit het Kinderrechtenverdrag en het Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten. De internationale consensus is dat kinderen met een handicap best kunnen onderwezen worden binnen een inclusief onderwijssysteem. Kwaliteitsvol inclusief onderwijs is steeds in het belang van het kind.

Enkel indien na het doorlopen van het handelingsgericht diagnostisch proces en na de proportionaliteitsafweging – waarbij nagegaan wordt of alle noodzakelijke aanpassingen redelijkerwijs voorzien kunnen worden – blijkt dat in een bepaalde context geen kwaliteitsvol inclusief onderwijs kan gerealiseerd worden, kan men gaan bekijken in welke mate het belang van het kind andere oplossingen vereist.

Het recht op inclusief onderwijs kan dus niet ter discussie worden gesteld omdat de school, het CLB of de ouders van oordeel zijn dat het belang van het kind elders beter wordt gediend. Elk van deze actoren moet het belang van het kind steeds op een objectieve wijze benaderen, zonder daarbij het eigen belang na te streven. Daarom is een benadering vanuit meerdere gezichtspunten belangrijk wanneer over het belang van het kind wordt geoordeeld.

Het CLB is voor de ouders de meest voor de hand liggende eerste partner om zo’n multidisciplinaire en objectieve afweging te helpen maken vanuit een rijke beeldvorming over het kind en na het doorlopen van een handelingsgericht diagnostisch proces. Ouders moeten met hun vragen over het inclusief onderwijstraject van hun kind dan ook steeds terecht kunnen bij het CLB. Voor ouders van kinderen met een verslag blijft steeds de keuze open tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Ook wanneer een school voor gewoon onderwijs de inschrijving van hun kind heeft ontbonden, blijven ze het recht hebben om hun kind in een andere school voor gewoon onderwijs in te schrijven. Dit dus in het belang van hun kind. Scholen en het CLB moeten ouders hierover actief informeren.

Kinderrechten

Naast een multidisciplinaire, objectieve benadering ondersteund door onafhankelijke professionals, vermeldt het VN-Kinderrechtencomité nog enkele andere procedurele waarborgen om tot een correcte afweging van het belang van het kind te komen. Waar mogelijk moet ook de mening van het kind of de jongere zelf in rekening gebracht worden. Naar die mening en beleving kan op verschillende manieren gepolst worden, rekening houdend met de leeftijd en de maturiteit, zonder dat het kind of de jongere daarom mee rond de tafel moet gaan zitten. Verder dient de beslissing binnen een redelijke termijn genomen te worden en moet er een mogelijkheid zijn voor de ouders en het kind of de jongere om beroep aan te tekenen.

Wanneer is een afweging van de proportionaliteit mogelijk?

In de eerste twee fasen van het zorgcontinuüm (brede basiszorg en verhoogde zorg) is een afweging van de proportionaliteit van de aanpassingen niet aan de orde. Voor deze leerlingen kan men er steeds van uitgaan dat de noodzakelijke aanpassingen proportioneel zijn. Dat geldt ook voor leerlingen met een gemotiveerd verslag. Immers, pas wanneer de aanpassingen die nodig zijn om met de leerling binnen het gemeenschappelijk curriculum te blijven disproportioneel of onvoldoende zijn, zal een verslag voor toegang tot een IAC in het gewoon onderwijs of voor toegang tot het buitengewoon onderwijs opgesteld worden.

De regelgeving voorziet drie duidelijk afgebakende momenten in de schoolloopbaan van een leerling waar een afweging van de proportionaliteit wel aan de orde is:

1. De beslissing van het CLB om een verslag af te leveren voor leerlingen die daarover nog niet beschikten

Het CLB kan zo'n verslag slechts afleveren indien na het doorlopen van het handelingsgericht diagnostisch proces blijkt dat alle mogelijke aanpassingen samen niet voldoende zijn om met de leerling binnen het gemeenschappelijk curriculum te blijven werken of dat de aanpassingen die daarvoor nodig zijn disproportioneel zijn.

Als uit het overleg met de ouders en de school blijkt dat de aanpassingen die nodig en voldoende zijn om de leerling te blijven meenemen in het gemeenschappelijk curriculum proportioneel zijn, kan het CLB geen verslag afleveren. Eventueel wel een gemotiveerd verslag, als zou blijken dat voor de realisatie van die aanpassingen ondersteuning vanuit het ondersteuningsmodel nodig is.

2. De inschrijving van een leerling met een verslag in een school voor gewoon onderwijs

Leerlingen met een verslag hebben het recht om ingeschreven te worden in een gewone school. Alleen gebeurt die inschrijving voor hen onder ontbindende voorwaarde. De school onderzoekt dan de proportionaliteit van de aanpassingen die in deze nieuwe schoolcontext nodig zijn om de leerling mee te nemen in het gemeenschappelijk curriculum of om de leerling studievoortgang te laten maken op basis van een IAC.

De school organiseert hiervoor binnen een redelijke termijn een overleg met de klassenraad, de ouders en het CLB. De beslissing over proportionaliteit wordt genomen op basis van dit overleg en binnen maximaal 60 kalenderdagen na de effectieve start van de lesbijwoning (kan ook al voor de start van de effectieve lesbijwoning).

Binnen dit overleg wordt bekeken of de aanpassingen die nodig zijn om het gemeenschappelijk curriculum te volgen proportioneel dan wel disproportioneel zijn. Zijn die aanpassingen proportioneel maar is ondersteuning

vanuit het ondersteuningsmodel nodig, dan wordt het verslag omgezet naar een gemotiveerd verslag. Zijn de aanpassingen proportioneel en is geen ondersteuning vanuit het ondersteuningsmodel nodig, dan wordt het verslag opgeheven.

Als wordt geoordeeld dat de aanpassingen om het gemeenschappelijk curriculum te volgen disproportioneel zijn, dan wordt het IAC het voorwerp van het onderzoek. Er zijn dan twee mogelijke uitkomsten. Ofwel zijn de noodzakelijke aanpassingen om de leerling studievoortgang te laten maken op basis van een IAC disproportioneel en wordt de inschrijving ontbonden (de ouders kunnen hun kind dan in een andere school voor gewoon of buitengewoon onderwijs inschrijven), ofwel zijn de noodzakelijke aanpassingen voor het IAC proportioneel en wordt de leerling definitief ingeschreven.

Commissie inzake leerlingenrechten (clr)

Ouders kunnen bij de Commissie inzake Leerlingenrechten een klacht indienen tegen de weigering van een inschrijving of tegen de ontbinding van een inschrijving. Dat moet gebeuren binnen de termijn van dertig kalenderdagen volgend op de beslissing van de school (zaterdag, zondagen, wettelijke feestdagen en vakantieperiodes niet inbegrepen).

De Commissie inzake Leerlingenrechten is een laagdrempelig en onafhankelijk orgaan en de procedure is kosteloos.

Indien de klacht betrekking heeft op een ontbonden inschrijving dan wordt de samenstelling van de Commissie uitgebreid met leden met expertise op het gebied van de praktische realisatie van redelijke aanpassingen. Deze leden zetelen met een raadgevend mandaat.

(meer info: www.agodi.be/commissie-inzake-leerlingenrechten-eeen-klacht-indienen)

3. De wijziging van de nood aan aanpassingen van een leerling met een verslag tijdens de schoolloopbaan

Indien de nood aan aanpassingen voor een leerling wijzigt en de vastgestelde onderwijsbehoeften van die aard zijn dat voor de leerling een wijziging van het verslag nodig is, organiseert de school een overleg met de klassenraad, de ouders en het CLB. De school beslist op basis van dit overleg en nadat het gewijzigd verslag – met daarin een motivering van de gewijzigde nood aan aanpassingen – werd afgeleverd, om de leerling op vraag van de ouders verder studievoortgang te laten maken op basis van een IAC of om de inschrijving van de leerling voor een daaropvolgend schooljaar te ontbinden (de ouders kunnen hun kind dan in een andere school voor gewoon of buitengewoon onderwijs inschrijven).

Aangezien het invoeren van gewijzigde noden met zich meebrengt dat de inschrijving van de leerling kan worden ontbonden, moet hier zeer omzichtig mee worden omgesprongen.

Om te handelen in overeenstemming met de rechten van kinderen met een handicap, is het aangewezen om in elk van deze drie situaties rekening te houden met de hierna beschreven uitgangspunten en om de drie opeenvolgende stappen te volgen die verderop in deze tekst worden besproken.

Gemeenschappelijk curriculum (GC) vs. individueel aangepast curriculum (IAC)

Het GC bevat de leerdoelen die leerlingen moeten halen om een diploma of studiebewijs te krijgen. Een IAC bevat leerdoelen op maat van één bepaalde leerling. Die leerling hoeft dan de doelen van het GC niet te halen. Hij of zij krijgt op het einde van het jaar ook niet hetzelfde diploma of studiebewijs, wel een attest van verworven bekwaamheden (in het secundair onderwijs).

Indien men van oordeel is dat het GC voor een leerling met een verslag alsnog haalbaar is, kan het verslag door het CLB omgezet worden naar een gemotiveerd verslag na het doorlopen van een handelingsgericht diagnostisch traject.

Omgekeerd, indien de ouders de vraag stellen naar een IAC, moet bekeken worden of alle mogelijke aanpassingen samen werkelijk onvoldoende zijn om met de leerling binnen het GC te blijven werken.

Studiebekrachtiging vs. attest van verworven bekwaamheden

Leerlingen met een verslag die in het basisonderwijs geen getuigschrift behaalden, kunnen ingeschreven worden in de B-stroom van het secundair onderwijs. Wie slaagt in het 1ste leerjaar B kan alsnog naar het 1ste leerjaar A gaan of – vanaf schooljaar 2020-2021 en mits een gunstige beslissing van de toelatingsklassenraad – naar het 2de leerjaar A.

Leerlingen die een IAC volgen, ontvangen na elk schooljaar een attest van verworven bekwaamheden. Het attest van verworven bekwaamheden dat ze aan het einde van de studies ontvangen, opent geen recht op een inschakelingsuitkering.

Blijkt voor een leerling met een verslag dat met de doelen van het IAC alsnog de eindtermen kunnen worden bereikt, dan kan de klassenraad via de onderwijsinspectie de gelijkwaardigheid van de doelen aanvragen. Zo kan eventueel toch nog een studiebekrachtiging volgen.

Wat kan van de school verwacht worden?

Elke leerling en elke schoolsituatie zijn verschillend, maar van de school kan steeds verwacht worden dat ze de procedures respecteert die worden vastgelegd in het decreet basisonderwijs of de Codex Secundair Onderwijs. Daarbij moet de school op een systematische, planmatige en transparante wijze samenwerken met het CLB én met de ouders. De specifieke onderwijsbehoeften van de leerling en de ondersteuningsbehoeften van het onderwijspersoneel en de ouders staan daarbij centraal (art. 8, 2° lid van het decreet basisonderwijs en art. 136/2, 2° lid van de Codex Secundair Onderwijs).

Daarnaast wordt verwacht dat de school het gelijkkansendecreet respecteert en dat ze uitvoering geeft aan de principes van het handelingsgericht werken en het decreet betreffende de leerlingenbegeleiding.

Met het decreet betreffende de leerlingenbegeleiding worden de minimale verwachtingen met betrekking tot de leerlingenbegeleiding door de school verduidelijkt. Het voeren van een beleid op vlak van leerlingenbegeleiding is voortaan een erkenningsvoorwaarde voor elke school.

De school voorziet brede basiszorg voor alle leerlingen en biedt verhoogde zorg aan leerlingen voor wie dit niet volstaat. Ze wijst binnen haar personeelskader een of meer personen aan die geheel of gedeeltelijk met leerlingenbegeleiding worden belast. De pedagogische begeleidingsdienst kan op vraag van de school ondersteuning bieden bij het uitwerken, implementeren en evalueren van dit beleid.

Remediërende, differentiërende, compenserende en dispenserende maatregelen

Remediërende maatregelen

Maatregelen waarbij de school effectieve vormen van aangepaste leerhulp verstrekt binnen het gemeenschappelijk curriculum.

Ilyas is een jongen met ADHD en heeft het soms moeilijk om er de aandacht bij te houden in de les. De leerkracht overloopt met hem nog eens de rekenles.

Differentiërende maatregelen

Maatregelen waarbij de school, binnen het gemeenschappelijk curriculum, een beperkte variatie aanbrengt in het onderwijsleerproces om beter tegemoet te komen aan de behoeften van individuele leerlingen of groepen van leerlingen.

Jasper is hoogbegaafd en krijgt voor wiskunde extra uitdagende oefeningen wanneer hij klaar is met zijn oefeningen.

Compenserende maatregelen

Maatregelen waarbij de school orthopedagogische of orthodidactische hulpmiddelen aanbiedt, waaronder technische hulpmiddelen, waardoor de doelen van het gemeenschappelijk curriculum of de doelen die na dispensatie voor de leerling bepaald zijn, bereikt kunnen worden.

Alex heeft dyslexie en mag in de les en op de toetsen spellingscorrectie gebruiken.

Dispenserende maatregelen

Maatregelen waarbij de school doelen toevoegt aan het gemeenschappelijk curriculum of de leerling vrijstelt van doelen van het gemeenschappelijk curriculum en die, waar mogelijk, vervangt door gelijkwaardige doelen, in die mate dat ofwel de doelen voor de studiebekrachtiging in functie van de finaliteit voor het onderwijsniveau ofwel de doelen voor het doorstromen naar het beoogde vervolgonderwijs, nog in voldoende mate kunnen bereikt worden.

Ella is een meisje met Down dat de opleiding basketbakker volgt in het gewoon onderwijs. Voor Frans moet ze maar een beperkte selectie van de leerdoelen bereiken.

Pedagogische begeleidingsdiensten en permanente ondersteuningscellen

Pedagogische begeleidingsdiensten ondersteunen scholen en centra voor leerlingenbegeleiding. Ze voorzien een ondersteuningsaanbod rond verschillende thema's waarop (zorg)leerkrachten en CLB-medewerkers kunnen intekenen. Maar ze werken ook vraaggestuurd en beantwoorden bijvoorbeeld vragen over het pedagogisch-didactisch handelen in de klas. Ook met andere vragen over de klaspraktijk (bijvoorbeeld evaluatie of differentiatie) kan je bij je pedagogische begeleidingsdienst terecht.

De permanente ondersteuningscellen ondersteunen centra voor leerlingenbegeleiding in hun ontwikkeling als professionele organisatie.

Indien het CLB noden vaststelt in de leerlingenpopulatie of een probleem of onregelmatigheid vaststelt in het beleid op leerlingenbegeleiding brengt het de school hiervan op de hoogte. Deze signaalfunctie wordt ingezet ter versterking van de brede basiszorg van de school. In de fase van de verhoogde zorg kan de school consultatieve leerlingenbegeleiding vragen aan het CLB of wordt dit door het CLB aangeboden waar het dat nodig acht. Hierbij biedt het CLB versterking aan de school bij problemen van individuele leerlingen of groepen van leerlingen.

Leerlingen en ouders kunnen zich niet verzetten tegen het inzetten van de signaalfunctie en de consultatieve leerlingenbegeleiding door het CLB.

Het CLB geeft de leerkracht advies, maar het blijft de leerkracht die de leerling zelf begeleidt. Van de leerkrachten wordt een engagement tot professionele ontwikkeling en samenwerking verwacht.

In de fase uitbreiding van zorg wisselen de school en het CLB met elkaar de beschikbare relevante informatie uit en maken ze afspraken over de bijkomende inzet van middelen, hulp of expertise.

Inclusieve leerkrachten

Aan de basis van het werken in inclusief onderwijs liggen vier kernwaarden die verband houden met leren en onderwijzen en die voor alle leerkrachten van toepassing zijn.

Waarderen van diversiteit bij leerlingen: verschillen tussen leerlingen worden beschouwd als een hulpbron en toegevoegde waarde voor het onderwijs

Ondersteunen van alle leerlingen: leerkrachten hebben hoge verwachtingen ten aanzien van de prestaties van alle leerlingen

Samenwerken met anderen: samenwerking en teamwerk zijn essentieel voor alle leerkrachten

Persoonlijke professionele ontwikkeling: lesgeven is een lerende activiteit en leerkrachten zijn verantwoordelijk voor hun levenslang leren

(meer info: www.european-agency.org/sites/default/files/te4i-profile-of-inclusive-teachers_Profile-of-Inclusive-Teachers-NL.pdf)

Handelingsgericht diagnostisch proces

Indien de aanpassingen of maatregelen – met inbegrip van remediërende, differentiërende, compenserende of dispenserende maatregelen – die genomen worden in de fase van verhoogde zorg ontoereikend zijn voor een leerling, vraagt het zorgteam van de school aan de leerling en zijn of haar ouders toestemming om de hulp van het CLB in te schakelen. De leerling of de ouders kunnen ook rechtstreeks aankloppen bij het CLB.

Het CLB start dan een handelingsgericht diagnostisch proces op waarbij het nagaat welke onderwijs- en opvoedingsbehoeften de leerling heeft en welke ondersteuningsbehoeften de leerkracht(en) en de ouders hebben. Het formuleert adviezen voor het optimaliseren van het proces van afstemming van het onderwijs- en opvoedingsaanbod op de zorgvraag van de leerling.

Daarbij brengt het CLB-team de reeds genomen aanpassingen of maatregelen in kaart en beslist ofwel dat extra dient ingezet te worden op vlak van basiszorg en verhoogde zorg, ofwel dat het opstellen van een gemotiveerd verslag of een verslag aan de orde is. Het CLB bepaalt in samenspraak met de ouders en de school welke bijkomende ondersteuning nodig is.

Ondersteuning

Voor leerlingen met een verstandelijke, motorische, visuele of auditieve beperking of met een spraak- of taalstoornis wordt ondersteuning geboden door een school voor buitengewoon onderwijs. De school voor buitengewoon onderwijs wordt samen met de ouders gekozen.

Voor de ondersteuning voor leerlingen die nood hebben aan expertise vanuit type basisaanbod (dat het vroegere type 1 voor leerlingen met een licht verstandelijke beperking en type 8 voor leerlingen met een ernstige leerstoornis vervangt) en voor leerlingen met een emotionele of gedragsstoornis of met een autismespectrumstoornis doet de school een beroep op een ondersteuningsnetwerk. Elk ondersteuningsnetwerk heeft een aanspreekpunt voor ouders.

(meer info: onderwijs.vlaanderen.be/nl/ondersteuningsmodel-voor-leerlingen-met-specifieke-onderwijsbehoeften)

Organisatie van het overleg in het kader van een gemotiveerd verslag of verslag

Het CLB nodigt de ouders en de school uit en treedt op als gespreksleider. Indien het vertrouwen tussen de ouders en de school zoek is of indien men in een impasse is terecht gekomen kan het goed zijn het overleg plaats te laten vinden op het CLB. Dit kan dan helpen om de situatie open te trekken en met een vernieuwde blik te bekijken.

Mochten de ouders het gevoel hebben dat de CLB-medewerker waarmee de school samenwerkt zich partijdig opstelt, moeten ze dit kunnen bespreken met het CLB. Het zou dan zinvol kunnen zijn om het overleg te laten leiden door een andere medewerker die minder bij de betreffende school betrokken is.

Voor leerlingen die stage gaan lopen of die een opleidingstraject volgen binnen het kader van dual learning, is het aangewezen om de stage- of trajectbegeleider uit te nodigen. De plicht tot het voorzien van redelijke aanpassingen geldt immers ook voor de plaatsen waar leerlingen een stage of opleidingstraject volgen.

De gespreksleider zorgt ervoor dat er verslag gemaakt wordt van het overleg en waakt erover dat iedereen voldoende aan bod kan komen en dat het overleg op een respectvolle manier verloopt. De deelnemers aan het overleg ontvangen een kopie van het verslag.

Het CLB ziet erop toe dat de gemaakte afspraken worden uitgevoerd en blijft ook na het overleg beschikbaar voor de ouders en de school. Het koppelt steeds tijdig terug aan de ouders en voorziet voldoende overlegmomenten.

Open en duidelijke communicatie

Het belang van een open en duidelijke communicatie met de ouders kan niet voldoende benadrukt worden. Informeer hen over het zorgcontinuüm en betrek hen bij het doorlopen van het handelingsgericht diagnostisch proces. Zorg ervoor dat de leerling en de ouders steeds goed weten wat hen te wachten staat en welke opties ze hebben op vlak van evaluatie en studiebekrachtiging, bij de overstap naar lager of secundair onderwijs, naar de arbeidsmarkt, ... Duid zowel de kansen als de risico's die bepaalde keuzes inhouden.

Belangrijk is dat alle betrokkenen aanwezig zijn op het overleg zodat meteen ieders visie en expertise kan ingebracht worden en iedereen weet wat op welk ogenblik van hem of haar verwacht wordt. Eventueel kunnen ook de competentiebegeleider en de ondersteuner uitgenodigd worden. Vaak zorgen therapeuten die met de leerling of het gezin werken ook voor een waardevolle inbreng.

Competentiebegeleiding

De pedagogische begeleidingsdiensten zetten competentiebegeleiders in die leerkrachten helpen om hun competenties te verbreden zodat ze optimaal kunnen omgaan met leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Dat doen de begeleidingsdiensten op drie manieren: (1) informeren over wat het M-decreet inhoudt, (2) ondersteuning bieden op school- en klasniveau, door de leerkracht en de school tips te geven, en (3) samenwerking stimuleren van scholen en leerkrachten en werken aan expertise-ontwikkeling in ondersteuningsnetwerken.

(meer info: onderwijs.vlaanderen.be/nl/competentieontwikkeling-m-decreet)

Klachtenbemiddeling CLB

De leerling of de ouders kunnen eventuele klachten steeds rechtstreeks met de betrokken medewerker van het CLB bespreken:

- bij klachten over redelijke aanpassingen wordt eerst de betrokken school voor gewoon onderwijs aangesproken, met ondersteuning van de betrokken CLB-medewerker;
- bij klachten over ondersteuning wordt eerst het betrokken ondersteuningsnetwerk en de school voor buitengewoon onderwijs aangesproken, met ondersteuning van de betrokken CLB-medewerker;
- bij klachten over een gemotiveerd verslag of een verslag wordt eerst de betrokken CLB-medewerker aangesproken waarbij de klachtenprocedure van het CLB wordt gevolgd.

Wanneer dit geen uitkomst biedt, zal een medewerker van een ander CLB die niet betrokken is bij de school waar de leerling ingeschreven is of bij de betrokken school voor buitengewoon onderwijs die voorziet in een ondersteuningsaanbod en de begeleiding van de leerling, optreden als onafhankelijke bemiddelaar. De centra maken netoverstijgend afspraken om deze onafhankelijke bemiddeling mogelijk te maken vanaf 1 september 2023.

(zie art. 16 van het decreet van 27 april 2018 betreffende de leerlingenbegeleiding in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding)

Vlaamse bemiddelingscommissie

De Vlaamse Bemiddelingscommissie bemiddelt op verzoek van de ouders, het CLB of de school als zij het oneens zijn over de noodzaak of de inhoud van een verslag.

Als ouders bemiddeling aanvragen, moet eerst de klachtenprocedure van het CLB doorlopen zijn voor een bemiddelingsgesprek kan plaatsvinden. Die klachtenprocedure kan je opvragen bij het CLB. Soms kan je ze ook terugvinden op de website van de school of het CLB, of in het schoolreglement.

De voorzitter van de commissie is een erkend bemiddelaar. De commissieleden zijn vertegenwoordigers van de oudervereniging, de CLB-koepel en de scholenkoepel van het betreffende net.

(meer info: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/vlaamse-bemiddelingscommissie>)

Unia

Ouders die de indruk krijgen dat ze onvoldoende betrokken worden bij het overleg of dat er geen rekening gehouden wordt met hun verwachtingen, kunnen contact opnemen met Unia. Unia kan hen dan adviseren over hun rechten en over de plichten van de school en van het CLB. Met instemming van de ouders kan Unia contact opnemen met het CLB om de situatie van de leerling te bespreken. Indien nodig kan een medewerker van Unia de ouders bijstaan op het overleg met het CLB en de school.

Ook de school of het CLB kan contact opnemen met Unia met vragen over redelijke aanpassingen of over de proportionaliteitsafweging.

Als onafhankelijke openbare instelling zal Unia zich steeds objectief opstellen. Aangezien het mandaat van Unia ligt in het Vlaamse gelijkheidsdecreet en het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, is het uitgangspunt hierbij steeds het recht op inclusief onderwijs en het recht op non-discriminatie en op redelijke aanpassingen.

(meer info: www.unia.be)

Drie opeenvolgende stappen in het overleg

Het overleg kent drie opeenvolgende stappen die duidelijk te onderscheiden zijn. Het volgen van deze stappen biedt de beste garanties om het recht op inclusief onderwijs te respecteren en om het belang van het kind op de juiste manier af te wegen. Op die manier wordt vermeden dat aanpassingen te snel en onterecht als disproportioneel worden bestempeld.

*Een afweging van de proportionaliteit is slechts aan de orde bij het opstellen van een verslag, bij het inschrijven van een leerling met een verslag of bij een gewijzigde nood aan aanpassingen van een leerling met een verslag.

De *eerste stap* in het overleg is het werken aan de beeldvorming rond de leerling: waar willen we met deze leerling naartoe en waar zal de leerling op botsen? Op basis daarvan worden de onderwijsdoelen voor de leerling uitgeklaard.

In de *tweede stap* worden de aanpassingen in kaart gebracht. Zo wordt voor alle betrokkenen duidelijk wat in de verschillende fasen van het zorgcontinuüm van wie kan verwacht worden.

Tenslotte kan in de *derde stap* – indien dat aan de orde is – een proportionaliteitsafweging gemaakt worden aan de hand van de wettelijk voorziene indicatoren. Er wordt stilgestaan bij de verschillende situaties waarin deze afweging toegestaan wordt, en bij de plaats die het belang van het kind heeft ten opzichte van deze proportionaliteitsafweging.

Stap 1: rijke beeldvorming

De bedoeling van deze stap is om een zo concreet mogelijk beeld te krijgen van de specifieke onderwijsbehoeften van de leerling. Daarbij is niet alleen oog voor de noden van het kind, maar ook voor die van de school. Daarnaast is het goed ook de sterktes van het kind én van de school te belichten. Vaak kunnen hierin aanknopingspunten gevonden worden voor dingen die moeilijker lopen.

Belang van verschillende gezichtspunten

Niemand heeft ongelijk in deze stap. Alles wat wordt aangehaald is waardevol. De verschillende perspectieven zullen samen een realistisch beeld geven.

De ouders hebben een evenwaardige bijdrage aan het overleg. Het is belangrijk om hun ervaringen en toekomstvisie mee te betrekken. Ook met de mening van het kind moet rekening gehouden worden.

Het doel van het gesprek is niet de ander te overtuigen en gelijk te krijgen. Doel is om elkaars perspectief te respecteren en te begrijpen en om te zien hoe dat tot een bepaalde kijk op de situatie leidt.

Daarom is het belangrijk dat iedereen de kans krijgt om aan bod te komen en dat iedereen naar elkaar luistert en elkaar laat uitspreken.

Laat een bepaalde kijk op de situatie waarover een meningsverschil bestaat niet sluimeren. Vraag waarom men die mening is toegedaan. Leg argumenten en verklaringen bloot waarmee je in een volgende stap constructief kan verder werken.

1. Wat is het doel dat we samen willen bereiken?

Gegeven de specifieke situatie, naar welk doel willen we met deze leerling werken? Welk perspectief hebben we met deze leerling? Daarbij wordt steeds vanuit de sterktes, talenten en ambities van de leerling vertrokken. Waar is de leerling goed in? Wat loopt goed? Wat brengt de leerling tot een goed einde? Waarin haalt de leerling mooie resultaten? Op welke terreinen heeft de leerling vertrouwen in het eigen kunnen? Welke aanleg zien we in de leerling? Wat wil de leerling zelf kunnen bereiken? Hoe zien de ouders de leerling naar de toekomst toe evolueren?

Kijk van bij de start voldoende vooruit en denk na over scharniermomenten: einde kleuterschool, einde lagere school, einde van een graad in het secundair onderwijs, aard van de beoogde studiebekrachtiging, ...

Vermijd dat je op grond van gekende beperkingen voorspelt wat een leerling met specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen bereiken. Met een onderwijsaanbod op maat, redelijke aanpassingen en een groeiende inclusieve leeromgeving kan een leerling soms veel meer bereiken dan je aanvankelijk dacht!

2. Waarop zal de leerling botsen op de weg naar dit doel?

Op weg naar het aldus geformuleerde doel zal de leerling botsen op een aantal drempels in de klas- en schoolomgeving. Veel van die drempels kunnen weggenomen worden door in te zetten op een inclusieve leeromgeving (Universal Design for Learning, binnenklasdifferentiatie, flexibele leerwegen, ...). Andere drempels zullen moeten overwonnen worden. Wat het kind nodig heeft om die overblijvende drempels te overwinnen, zijn noodzakelijke aanpassingen.

Inclusieve leeromgeving

Scholen zijn vandaag nog onvoldoende georganiseerd volgens de vereisten van inclusief onderwijs. Daarom vallen redelijke aanpassingen sterker op. Die aanpassingen neutraliseren (of verminderen) het effect van een onaangepaste schoolomgeving voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Hoe beter de onderwijsomgeving is georganiseerd om diversiteit te hanteren, hoe minder aanpassingen er nodig zijn en hoe makkelijker ze kunnen worden ingebed. Universal Design for Learning, binnenklasdifferentiatie en flexibele leerwegen zijn voorbeelden van interne onderwijsorganisatievormen die redelijke aanpassingen minder sterk in het oog doen springen terwijl ze inclusie bevorderen.

Universal design for learning (udl)

Binnen Universal Design for Learning worden het lesmateriaal, de evaluatie, de onderwijsmethode, ... proactief ontworpen op een manier dat ze toegankelijk zijn voor iedereen, onafhankelijk van leerstijlen, noden en beperkingen van de leerling. Zo kunnen leerkrachten informatie op verschillende manieren aan de leerlingen aanbieden, kunnen leerlingen op verschillende manieren met het materiaal omgaan en op verschillende manieren aantonen wat ze geleerd hebben, en kunnen leerkrachten ervoor zorgen dat leerlingen zich op verschillende manieren betrokken voelen.

(meer info: www.arteveldhogeschool.be/dienstverlening/diensten-voor-scholen/universeel-ontwerp-de-klas-en-op-school)

Hou er rekening mee dat de leerling participeert samen met de andere leerlingen binnen een klassikale en schoolse context. Welke mogelijke drempels zien de verschillende gesprekspartners opduiken, wetende wat de troeven en beperkingen van het kind zijn en wetende wat de troeven en beperkingen van de school zijn?

Bekijk daarbij ook op welke manier de expertise kan worden gedeeld die binnen de school aanwezig is. Op welke manier kan het inclusief onderwijstraject worden afgestemd binnen het schoolteam? Hoe kan het zorgteam worden ingezet om het mede-eigenaarschap over het inclusief onderwijstraject te verhogen?

De kans is groot dat men in eerste instantie bij de handicap van de leerling blijft hangen. Daarbij laat men zich vaak leiden door vooroordelen die over de handicap leven. Keer steeds terug naar de concrete situatie van de specifieke leerling binnen de context van de school: waarop botst deze specifieke leerling in deze concrete situaties? Vervolgens kan samen bekeken worden hoe die drempel precies ontstaat. Daarin zal meestal ook een sleutel voor oplossingen liggen. Maar voor je aan oplossingen (aanpassingen of maatregelen) gaat denken, ga je na of je een volledig en duidelijk beeld hebt van de situatie.

De leerling is wie hij is. De school is wat ze is. De leerling moet hier kunnen ontwikkelen. Hoe gaat dat lukken in deze school?

Vaak worden de uitdagingen die zich stellen als een onoverkomelijk probleem geformuleerd: het kind kan het tempo niet aan, we kunnen de veiligheid niet garanderen, het gedrag van de leerling is storend voor de andere leerlingen, de leerling kan nooit de onderwijsdoelen halen, ...

Wat maakt dat dat een probleem is? Op welke drempel botst het kind hier?

Waar zal de leerling op botsen?	Hoe ontstaat die drempel?

Hanteer in de beeldvorming steeds een sociale visie op handicap. Door een sociale visie op handicap te hanteren vermijd je dat er meteen spanning ontstaat over de handicap van de leerling. Het uitgangspunt hierbij is dat elk kind welkom is op school.

Sociale visie op handicap

Een handicap ontstaat pas waar de omgeving onvoldoende is aangepast aan de noden van een persoon met een beperking. Dat is de sociale visie op handicap waarbij de focus ligt op het wegwerken van de drempels in de omgeving, in tegenstelling tot de medische visie op handicap die vertrekt vanuit een deficit denken en waarbij de focus ligt op het remediëren van de beperking.

Telkens wanneer naar de handicap van de leerling verwezen wordt, moet men zich daarom de vraag stellen op welke drempel de leerling in die situatie precies botst. Zo kan beter begrepen worden hoe de drempel ontstaat en hoe hij kan worden weggewerkt.

3. Uitklaren van de onderwijsdoelen

Voor de tweede stap wordt aangevat moet duidelijk zijn aan welke onderwijsdoelen men met de leerling zal werken en binnen welke tijdsspanne men deze wil aanbieden en bereiken. Wat zijn de concrete onderwijsdoelen om het onderwijsniveau te bereiken dat nodig is om door te stromen en een studiebekrachtiging te bekomen (eindtermen)?

Welke specifieke, tussenliggende doelstellingen kan men laten vallen om het inclusief onderwijstraject haalbaar te maken zonder dat de bredere einddoelstellingen of de beoogde kwalificaties in het gedrang komen? Kunnen er andere specifieke doelstellingen geformuleerd worden voor deze leerling? Op welke manier kunnen hierbij hulpmiddelen worden ingezet? Of moet men voor deze leerling toch voor wezenlijk andere einddoelstellingen (en dus een IAC) gaan?

Wat moet het kind leren?
Hoe moet het dat leren?
Welke hulpmiddelen kunnen worden ingezet?
Hoe kan de voortgang geëvalueerd worden?

De leerkracht kan zich hierbij laten ondersteunen door een collega. Of de school kan rekenen op de pedagogische begeleidingsdienst.

Waarom is het belangrijk dit uit te klaren?

Er bestaat bij leerkrachten nogal wat onzekerheid over wat ze op het vlak van compenseren en dispensereren (twee voorbeelden van redelijke aanpassingen) wel en niet mogen om binnen het gemeenschappelijk curriculum te blijven. Daardoor wordt soms te snel gedacht aan een IAC terwijl het met gepaste compenserende en dispenserende maatregelen wel nog mogelijk is om de leerling mee te nemen in het gemeenschappelijk curriculum.

De wetgeving voorziet bovendien flexibiliteit op het vlak van onderwijsdoelen en evaluatie. Daardoor moet niet altijd in termijnen van een schooljaar gedacht worden. In het lager onderwijs kunnen scholen volledig autonoom uitstippelen welke leerweg ze met de leerlingen volgen over de volledige termijn van zes jaar. Voor het secundair onderwijs zijn er striktere regels voor de overgang van het ene naar het andere leerjaar, maar ook hier voorziet de regelgeving de mogelijkheid tot flexibele leerwegen. De toepassing hiervan moet dan wel vooraf in het schoolreglement voorzien zijn.

Voor leerlingen met een verslag zal de klassenraad op maat van de leerling leerdoelen kiezen, in afstemming met de ouders en waar mogelijk ook met de leerling en met het CLB of met andere externe ondersteuners. Op regelmatige tijdstippen worden de vooropgestelde doelen geëvalueerd en wordt het IAC bijgestuurd. De leerdoelen zijn gericht op maximale ontplooiing van de leerling en op zo volwaardig mogelijke participatie aan het klas- en schoolgebeuren.

Stap 2: noodzakelijke aanpassingen

In deze stap worden de aanpassingen in kaart gebracht die nodig zijn om de drempels te overwinnen die in de eerste stap werden geïdentificeerd. Hier wordt nog niet gekeken naar de proportionaliteit van de aanpassingen. Die afweging wordt pas gemaakt in de derde stap (voor leerlingen voor wie een verslag wordt opgesteld).

Welke aanpassingen zijn noodzakelijk om de drempels te overwinnen op weg naar het geformuleerde doel, met inachtneming van de onderwijsdoelen (GC) of leerdoelen (IAC) waaraan men wil werken? Hoed je ervoor om zaken die voor elke leerling opgaan – nood aan erkenning, nood aan duidelijke instructie, nood aan feedback, ... – te gaan formuleren als aanpassing.

De school heeft vaak al veel dingen uitprobeerde. Wat maakt dat bepaalde aanpassingen werken en andere niet? Laat aanpassingen die niet werken los en stuur bij waar nodig.

In deze stap is de inbreng van ieders expertise essentieel: ouders, (zorg)leerkrachten, CLB, competentiebegeleiding, ondersteuningsnetwerk, maar ook bijvoorbeeld de therapeut (logopedist, ...) die met de leerling werkt. Zij kunnen vanuit hun ervaring met de leerling vaak heel concrete aanpassingen voorstellen die het verschil maken.

Aanpassingen die aldus geïdentificeerd werden, kunnen vervolgens in het zorgcontinuüm gesitueerd worden. Geef hierbij aan welke ondersteuning de leerling en de leerkracht nodig hebben en wie die ondersteuning voorziet (leerkracht, collega, zorgleerkracht, directie, ouder, CLB-medewerker, pedagogisch begeleider, competentiebegeleider, ondersteuner, ...). Wees zo specifiek mogelijk. Wie doet wat? Hoe? Waar? Wanneer? Overweeg ook de mogelijkheid om medeleerlingen in te zetten als buddy of coach.

Dit overzicht helpt om alle middelen die binnen en buiten de school voorhanden zijn zo efficiënt mogelijk in te zetten. Het maakt meteen duidelijk wie welke aanpassingen kan opnemen, waar de school zelf kan voor instaan en waarvoor

ondersteuning wordt aangetrokken. Het overzicht kan ook een snel antwoord bieden op vragen van het kind, de ouders en de leerkracht.

Ondersteuning en expertise kan ook uit het netwerk van de ouders komen (familie, therapeut, persoonlijke assistent, aanbieder rechtstreeks toegankelijke hulp, ...). Toch mag de samenwerking met ouders (of de verwachtingen van de school over die samenwerking) er nooit toe leiden dat de school de verantwoordelijkheid voor de ondersteuning op hen afschuift.

Verdere onderwijsloopbaan

Voorkom dat de afgesproken aanpassingen elk schooljaar opnieuw in vraag worden gesteld. Bij ongewijzigde onderwijsbehoeften kan men ervan uitgaan dat de noodzakelijke aanpassingen ongewijzigd zullen blijven. Dat vermindert de vergaderlast voor ouders en voor leerkrachten en garandeert continuïteit. Op tussentijdse overlegmomenten kunnen aanpassingen eventueel gewijzigd worden.

Stap 3: afweging van de proportionaliteit

De afweging van de proportionaliteit kan enkel gebeuren op één van de drie momenten die eerder uitvoerig werden beschreven: (1) bij het opstellen van een verslag, (2) bij het inschrijven van een leerling met een verslag in het gewoon onderwijs, en (3) bij een gewijzigde nood aan aanpassingen van een leerling met een verslag tijdens de schoolloopbaan.

Wanneer over de proportionaliteit van aanpassingen wordt geoordeeld, wordt ervan uitgegaan dat de school tegemoet komt aan de vereisten van kwaliteitsvolle basiszorg en verhoogde zorg. Wanneer men ervan uitgaat dat de school haar wettelijke verplichtingen nakomt, zijn de aanpassingen dan proportioneel?

Indicatoren om de proportionaliteit af te wegen

De proportionaliteit van de aanpassingen wordt afgewogen aan de hand van de indicatoren uit het protocol van 19 juli 2007 betreffende het begrip redelijke aanpassingen, waarnaar in het M-decreet wordt verwezen. Er is geen hiërarchie tussen deze indicatoren, maar ze kunnen elkaar wel beïnvloeden. Alle indicatoren moeten steeds samen in de weegschaal gelegd worden. Daarom worden ook geen concrete voorbeelden aangehaald voor elke afzonderlijke indicator.

1. Financiële impact

De kostprijs van de aanpassing moet redelijk zijn. Dit is afhankelijk van de financiële draagkracht van de school en van de mogelijkheid tot terugbetaling door de overheid (bijvoorbeeld via de cel speciale onderwijsleermiddelen).

Het is niet omdat een aanpassing een grote hap neemt uit het budget van de school, dat ze per definitie onredelijk is. Dan moet steeds nog gekeken worden naar de andere indicatoren. Als de impact op de levenskwaliteit bijvoorbeeld heel groot is en er geen goedkopere alternatieven zijn, kan de aanpassing toch redelijk zijn.

Investerings die sowieso moeten gebeuren – bijvoorbeeld geplande infrastructuurwerken of de aankoop van didactisch materiaal dat voor alle leerlingen zal gebruikt worden – kunnen niet in de weegschaal gelegd worden.

2. Organisatorische impact

Een aanpassing die de algemene organisatie van de school en de klas niet duurzaam verstoort, wordt als redelijk beschouwd.

Het spreekt voor zich dat de begeleiding van een leerling met specifieke onderwijsbehoeften enige extra inspanning van de school en de leerkrachten met zich meebrengt in vergelijking met een leerling die dergelijke behoeften niet heeft, maar dat impliceert niet onverkort dat deze inspanningen disproportioneel of onredelijk zouden zijn.

Wat standaard deel uitmaakt van de schoolorganisatie kan niet als aanpassing worden bestempeld. Daarnaast zal de school ook moeten bekijken op welke manier een andere klas- of schoolorganisatie tegemoet kan komen aan de bezorgdheden van de leerkrachten.

3. Gebruiksfrequentie en -duur

Een dure aanpassing die regelmatig of voor lange tijd wordt gebruikt, kan toch als redelijk worden beschouwd.

Voor de beoordeling van de redelijkheid kan men zich niet baseren op veronderstellingen over de evolutie die de leerling zal doormaken.

Men kan er wel van uitgaan dat de aanpassingen die worden voorzien meestal voor de hele schoolcarrière gelden, zonder wezenlijke verschillen van schooljaar tot schooljaar.

4. Kwalitatieve impact

Een grote kwalitatieve impact van een aanpassing op de levenskwaliteit doet ook de balans naar het redelijke overslaan.

Denk bijvoorbeeld aan veilig en gezond zijn, zich thuis voelen, betekenisvolle relaties hebben in overeenstemming met het ontwikkelingsniveau, persoonlijke keuzes kunnen maken in overeenstemming met leeftijd en cultuur, of participatie aan betekenisvolle activiteiten in een variatie aan contexten.

Wanneer de leerling een IAC volgt, moet daarmee rekening gehouden worden. Het heeft dan weinig zin om te benadrukken wat de leerling niet kan en welke problemen dit voor de leerkrachten met zich meebrengt.

5. Impact op de omgeving en op andere leerlingen

Een vaak gehoord argument is dat de aandacht voor de andere leerlingen eronder lijdt wanneer er een leerling met een handicap in de klas zit. Het is belangrijk dat deze impact niet te eenzijdig wordt bekeken.

Het is niet ongewoon dat sommige kinderen meer zorg vragen dan andere kinderen. De vraag die moet worden gesteld is: heeft de school voldoende nagedacht over de organisatie van de klas- en schoolomgeving? Heeft ze alle hulpbronnen aangeboord die daarbij zouden kunnen helpen (bijvoorbeeld competentiebegeleiding)?

Overigens mag de positieve impact op de andere leerlingen niet vergeten worden. Als de school beter leert omgaan met leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, komt dit alle leerlingen ten goede. De leerlingen leren ook omgaan met diversiteit en handicap.

6. Ontbreken van gelijkwaardige alternatieven

Een aanpassing wordt sneller als redelijk beschouwd indien er geen gelijkwaardige alternatieven zijn.

Het gaat hier om alternatieve aanpassingen binnen de school waar de leerling les volgt. Met andere woorden: het buitengewoon onderwijs of een andere school voor gewoon onderwijs die al verder staat op het vlak van inclusie, zijn geen alternatieven in de zin van deze indicator.

7. Niet naleven van voor de hand liggende of wettelijke verplichte normen

Indien men heeft nagelaten om voor de hand liggende of wettelijk verplichte normen na te komen, dient een zware aanpassing sneller als redelijk beschouwd te worden.

Een wettelijke verplichte norm is dat een school een brede basiszorg moet uitbouwen voor al haar leerlingen. Stel dat een leerling een bepaalde aanpassing nodig heeft, die niet aanwezig is in de school, maar die eigenlijk deel zou moeten zijn van de brede basiszorg. Dan is die aanpassing redelijk.

Wees alert voor het gebruik en de invulling van begrippen zoals 'veiligheid', 'participatie' en 'zelfstandigheid'. Het zijn terechte bekommernissen, maar de manier waarop ze in het gesprek gebruikt worden kan de kansen op inclusie fnuiken of bevorderen.

Veiligheid

Je neemt voorzorgsmaatregelen voor zover dat kan. Ook hier zorg je voor het beperken en wegwerken van drempels in de leeromgeving, en denk je aan alternatieve of aanvullende maatregelen om participatie op een veilige manier te organiseren. Veiligheid kan nooit voor honderd procent gegarandeerd worden. Zo kan een leerling met epilepsie op school van de trap vallen, maar dat risico bestaat ook in andere contexten en voor andere leerlingen. Je neemt in dat geval de maatregelen die je kan nemen, maar je kan het risico op een val van de trap niet als argument gebruiken om inclusie te weigeren en geen redelijke aanpassingen te voorzien.

Participatie

Evenwaardig deelnemen wordt wel eens te eng en vanuit een fout begrepen 'gelijke behandeling' geïnterpreteerd. Er is niet één norm om uit te maken of een leerling evenwaardig met andere leerlingen deelneemt. Er is bijvoorbeeld geen hiërarchie tussen actief en passief participeren. Een leerling kan op zijn of haar ontwikkelingsniveau betrokken zijn en zich goed voelen bij de activiteit, ook al toont hij of zij dat op een andere of minder zichtbare manier. Leerkrachten moeten de kans krijgen om te leren wat voor een bepaalde leerling evenwaardig deelnemen betekent. Daarnaast moeten ze geholpen worden om dit te observeren, om hun pedagogische aanpak erop af te stemmen en om voortgang in de ontwikkeling te evalueren.

Zelfstandigheid

'Zelfstandigheid' is geen norm of voorwaarde die ontstaat op basis van wat een doorsnee leerling op een bepaalde leeftijd al kan. Bij de beoordeling van zelfstandigheid houd je rekening met de verschillen tussen leerlingen en het recht dat ze hebben om op vlak van zelfstandigheid te groeien. Leerlingen moeten de tijd krijgen om zich te ontwikkelen. Hen begeleiden om zelfstandig te worden is een onderdeel van hun leerproces en van hun ontwikkeling. Dat kan je eventueel in hun IAC duidelijk maken door er leerdoelen over op te nemen. Je bekijkt en beoordeelt de evolutie op het vlak van zelfstandigheid daarom volgens het ontwikkelingsniveau van een leerling en beschouwt het als een onderdeel van een leertraject.

Unia

Koningsstraat 138 • 1000 Brussel

T +32 (0)2 212 30 00

info@unia.be

www.unia.be

unia.be